

พระพุทธรูปปางนาคปรก วิเคราะห์ข้อมูลและหลักฐาน

รศ.ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิตร

ความนำ

พระพุทธรูปที่อยู่ในพระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิ หงายพระหัตถ์ทั้ง ๒ วางซ้อนกันบนพระเพลา มีพญานาคแผ่พังพานปกคลุมเบื้องบนพระเศียร มาจากคติในตำนานที่ว่ามีนาคราชมุขจลินท์ออกจากที่อยู่ไปเฝ้ารอบพระวรกายพระพุทธเจ้าด้วยขนาด ๗ รอบ แผ่พังพานใหญ่ปกคลุมเหนือพระเศียรด้วยไม่ประสงค์ให้อากาศหรือสัตว์ เช่น เหลือบยุงเบียนเบียน เมื่อรู้ว่าฝนหายปลอดเมฆ จึงคลายขนาดจากพระวรกาย จำแลงร่างเป็นมาณพ^๑ นาคราช ในที่นี้ คืองูใหญ่ นาคปรกคืองูใหญ่แผ่พังพานเหนือพระเศียรปกป้องฝน พัทธกษัตริย์ครองให้ประทับในที่ปลอดภัย

พระพุทธรูปปางนาคปรก(พระพุทธรูปนาคปรก)สื่อความหมายผ่านทางหนังสือจิตรกรรมสถาปัตยกรรม ประติมากรรม เป็นต้น เป็นสัญลักษณ์ที่แม้จะไม่อธิบายก็สามารถเข้าใจมีอะไรแฝงอยู่เบื้องหลัง หรือว่าเหตุการณ์นี้เป็นเรื่องจริง

คำว่านาค มี ๒ ความหมาย ในประวัติศาสตร์อินเดีย นาคคือชนเผ่า ในตำนานวิทยาฮินดู นาคคืองู “ชื่อชนเผ่าหนึ่งอยู่ในบริเวณเทือกเขานาค ทางตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศอินเดีย และทางตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศพม่า มีหลายสาขา ; นาคคืองูใหญ่มีหงอน เป็นสัตว์ในนิยาย”^๒

ชนเผ่านาคก่อนยุคพระเวทในอินเดียเหนือ เรื่องเก่าไม่เล่าก็ลืม

ชนเผ่านาคในที่นี้จำกัดเพียงกลุ่มทางตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศอินเดียสัมพันธ์กับพระพุทธเจ้า เป็นที่มาแห่ง “นาคปรก” ข้อมูลศึกษาอาศัยคัมภีร์เป็นหลัก

มนุษย์เกิดมาในสภาพแวดล้อมต่างกันทำให้คิดไม่เหมือนกัน สิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลต่อชีวิตแต่ยังไม่เท่าการคิดเป็นหรือรู้จักคิด ในอดีตอินเดียได้ชื่อว่าเป็นบ้านหลอมมนุษยชาติ เป็นที่อยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์หลายความเชื่อหลายวัฒนธรรม ถ้าว่าถึงอินเดียสมัย ๓-๔ พันปีขึ้นไปก็ต้องเป็นอินเดียตอนลุ่มน้ำสินธุ ถ้าเป็นอินเดียสมัยต้นพุทธกาล ก็อยู่ที่มัธยมประเทศ^๓ เมื่อย้อนกลับไปดูภูมิหลังก่อนยุค

^๑ วิ.ม. (ไทย) ๔/๕/๘, พ.อุ. (ไทย) ๒๕/๑๑/๑๘๘๙ ศาสนาเซน นาคราชจรณนทร์ แผ่พังพานเหนือเศียรพระปารศวนาถ J. Jain, in *Studies Early Jainism*, (New Delhi : Navrang, 1992) p. 132

^๒ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๔๖) หน้า ๕๗๓

^๓ เสถียรโกเศศ, *แหลมอินโดจีนสมัยโบราณ*, (กรุงเทพมหานคร: บรรณาการ, ๒๕๑๕), หน้า ๓๔ คนจีนเรียกสินธุว่าชินตุ (Shintuh) คนเปอร์เซียเรียกฮินดู (Hindu) คนกรีกเรียกอินเดีย (Indies) แยกเป็นประเทศอินเดีย+ปากีสถานเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๐

พระเวทในอินเดียเหนือ ยุคที่คนท้องถิ่น (อริวาสี) ถูกทอดทิ้งรับใช้คนต่างแดนในถิ่นตัวเอง^๕ ผู้ชนะมาจากภายนอกพร้อมด้วยความกดขี่และต่อรองการต่อสู้ขัดแย้งกันที่กล้าในเทवासูรสงคราม ประวัติศาสตร์อินเดียที่คนยุโรปเขียนมักเริ่มจากอารยันในยุโรปเข้ามาปกครองสร้างวัฒนธรรมความก้าวหน้า น้อยคนที่กล้าเรื่องก่อนนั้น อารยธรรมอินเดียและประวัติศาสตร์อินเดียเกิดขึ้นต่างยุคต่างคนปกครองเริ่มในอินเดียเหนือจากชนเผ่าที่มีความเจริญก้าวหน้าคือมงโกล เป็นเผ่าผสม ดุร้าย (savage tribe) เรียกว่า นาคหรือนาคะ^๖ เป็นเผ่าดั้งเดิมเหมือนเผ่ายักษ์ ก่อนนั้นชนเผ่านาคอยู่ตามเทือกเขาในอิหร่าน บรรพบุรุษของนาคคือชนเผ่าอสูรเข้ามาทางช่องแคบฮินดูกูช (Hindukush) ในอิหร่าน นาคยกย่องอำนาจข้างแม่ นับถือลัทธิการบูชา ใช้หอกเป็นอาวุธมีสัญลักษณ์เครื่องรางคล้ายแม่เบ็ญจเรียกว่าสวัสติกะ จัดอยู่ในกลุ่มทิเบต-พม่า เมื่ออารยันเข้ามา แล้วไม่สามารถปองดองพวกนาคจึงได้เป็นคู่ขัดแย้ง

ก่อนยุคพระเวท เป็นยุคชนเผ่า (organize ; tribes) กลุ่มชาติพันธุ์ที่ถือธรรมเนียมปฏิบัติวิถีชีวิต และภาษาพูดเหมือนกัน นาคเป็นพวกผสมมงโกลกับชนท้องถิ่น อารยันคือเทวะ^๖ (เทพ) เป็นพวกเร่ร่อน พระอินทร์เป็นหัวหน้า ชอบดื่มน้ำโสม พวกที่อยู่มาก่อนอารยันคืออสูร อารยันกับอสูรเป็นพวกเดียวกัน ที่เรียกว่าพวกอินเดียยุโรป พระอินทร์กับอสูรเป็นพี่น้องต่างบิดา ในคัมภีร์พระเวทและคัมภีร์เซนอเวสตะของชาวอิหร่านกล่าวไว้คล้ายคลึงกัน แต่ว่าเป็นไปในอาการตรงกันข้าม ในคัมภีร์พระเวทเทพมีพระอินทร์เป็นหัวหน้า สู้รบกับอสูรเสมอมา ในคัมภีร์เซนอเวสตะทำนองเดียวกัน แต่ตรงกันข้าม พระอินทร์เป็นหัวหน้า เทพใจหายบ อสูรใจดี^๗ ในอินเดียอสูรกับพระอินทร์สู้รบผลัดกันแพ้ผลัดกันชนะ “อสูรที่อาศัยอยู่ในมหาสมุทร พ่ายแพ้พระอินทร์ พวกเขามีฤทธิ์มียศ เป็นพี่น้องกับवासวะ”^๘ อสูรอยู่ในอินเดียก่อนอารยัน อสูรจึงเป็นบุพเทพ (บุพพเทวา) ถูกอารยันป่าเถื่อนบุกทำลาย เทพนครคือเมืองของอสูร (อสูรนคร, อยุชมบุรี) หัวหน้าอสูรคือเวจิตติ มิธิตาชื่อสุชาดา หัวหน้าเทพคือพระอินทร์ มิธิตา ๔ นาง ได้แก่ อาสา ศรัทธา สิริ และหิริ พระอินทร์มอมเหล้าอสูรจับเท้าเหวี่ยงลงทะเล ประกาศชัยชนะเหนืออสูรในเทवासูรสงคราม^๙ อสูรเมื่อสิ้นอำนาจถูกพระอินทร์กดขี่ “หมู่เทพเจริญเต็มที หมู่อสูร

^๕ S.K. Biswas, *Buddhism the religion of Mohenjodaro & Harappa Cities*, (Calcutta : Sikha Biswas, 1999), pp. 29, 122 ยุคชนเผ่ามีระบบทาส(คนมีพันธะ) เมื่ออารยันเข้ามามีระบบวรรณะ

^๖ DR. B.R. Ambedkar อ้างใน S.K. Biswas, *Ibid.*, p. 160

^๗ R.N.Mehta, *Pre-Buddhistic India*, (Delhi : Anmol Publications, 1985), p. 64

^๘ คณะอนุกรรมการจัดพิมพ์เอกสารเนื่องในวาระครบ ๑๐๐ ปี พระยาอนุมานราชธน, *ความรู้เกี่ยวกับวรรณคดีและเทพนิยายสงเคราะห์*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๑), หน้า ๑๗๒

^๙ ที. ม. (ไทย) ๑๐/๓๓๙/๒๖๖ ; वासวะคือพระอินทร์ เทพยอดนิยม(favorite popular god) ของอารยัน

^๙ เทवासูรสงครามเล่าเป็นตอน ๆ ผลัดกันแพ้-ชนะ ดู ส.ส.(ไทย) ๑๕/๒๖๙/๓๙๓, ขุ.ชา.อ.(ไทย) ๑/๓๑/๒๙๑

เสื่อมถอยลง”^{๑๐} พระอินทร์จึงได้เป็นทั้งจอมเทพ (อมราธิโป) ทั้งจอมอสูร (อสุราธิโป) เทพ (เทวะ, เทวี, เทพี) คือเทวดา คำรวมเรียกหญิงและชาย (เทโวเอว เทวตา อิตถีปฺริสสาธารณเมต) แบ่งเป็นเทพฝ่ายที่ เทิดทูนธรรมกับฝ่ายที่คอยจับผิด คุณธรรมที่ช่วยยกระดับชนเผ่าให้เป็นเทพเรียกว่า เทวธรรม ได้แก่ หิริและโอตตปปะ

กลุ่มชนเผ่า มี เทพ (เทวะ, เทวตา) อสูร ยักษ์ นาค ครุฑ คนธรรพ์ มนุษย์ นระ เป็นต้น

ผู้ชนะสงครามเรียกตนว่าอารยะ เทวดา บุโรหิต ฤาษี วิประ และ พรหมิน^{๑๑} แต่งนิทานยกย่องตนเองแล้วกดขี่ฝ่ายแพ้ นอกจากอสูรที่หมดสิ้นอำนาจ ชนเผ่ายักษ์ นาค ครุฑ ทานพ รากษส (อสูร) ทัสยู (ทาส) คนธรรพ์ ปาณิ ปิตาจ มานุสยะ กิณนร นระ ฯลฯ ก็เช่นกัน ผู้ชนะอ้างตนว่าเกิดจากกระหม่อมหรือจากปากพระพรหม เพราะไม่สามารถปกครองพวกนาคจึงแตงว่านาคน่ารังเกียจน่าสะพรึงกลัว นาคเป็นงู (อหิชาติ ; animal character) กินกบเป็นอาหาร อยู่ใต้บาดาลใต้ปฐพีใกล้นรก คติเรื่องนรก อยู่ใต้ปฐพี เช่น “แม่น้ำตโปทาไหลผ่านนรก ๒ ขุม เตือดพล่าน”^{๑๒} แม่น้ำตโปทา ณ ปัจจุบันคงสภาพตามธรรมชาติเป็นบ่อน้ำร้อน (Hot springs) ผุดขึ้นจากใต้ดิน เป็นสถานที่ท่องเที่ยวในรัฐพิหาร โลกของเทพ (เทวโลก) อยู่เบื้องบน โลกของมนุษย์อยู่เบื้องล่าง อารยันชมนาคเหมือนชมนม เพราะสมณะมีสายสัมพันธ์กับพวกนาค อารยันแตงว่าอสูรเกิดจากขาอ่อนพระพรหม ชนเผ่ายักษ์รูปทรงไม่น่าดู ผิวไม่งามแคะแกร็น ต่ำเตี้ยพุงโตตาแดง เขี้ยวอกปากดูน่าสะพรึงกลัว กักขะหะสัมผัสหายาบ ชอบกินเนื้อดิบ ไม่มีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง เช่น อยู่ป่าละเมาะ ต้นไม้ ภูเขาและเทวาลัย สมาคมยักษ์อยู่ในป่าหิมพานต์ กุเวรดุแลสมาคมยักษ์ในอูดตรกูรทวิป ยักษ์จำนวนมากอาศัยในกรุงกิลพัสดุ์ ภูเขาหิมพานต์ ภูเขาสาดาศิริ ภูเขาเวสสามิต ภูเขาเวปุลละ^{๑๓} ครุฑคือพวกนับถือนกใหญ่ เช่น แร้งหรือเหยี่ยว คนธรรพ์พวกเขี้ยวชาญขับร้องเล่นดนตรี ปิตาจร่างกายสกปรกชอบคลุกฝุ่นจึงเรียกว่าผีปิตาจ นระ (นรชน) บุคลิกดี ขยันเอาการเอางาน กิณนรใช้ผ้าผืนน้อยห้อยหูเป็นสัญลักษณ์ นิสัยหวาดระแวง เผ่าที่เป็นแบบอย่างเผ่ามาตรฐาน (อุกกุฏฐตตนิทสน) คือ มนุสยะ (Manusya ; มานุสา, มนุษย์) รูปร่างน่าทึ่งน่าเลื่อมใส มีสามัญสำนึก จิตใจสูง มนุษย์เป็นเผ่าพิเศษฝึกตนเองได้ ธรรมของมนุษย์ ได้แก่ มนุษยธรรม ธรรมที่เหนือมนุษย์ได้แก่อูตรีมนุษยธรรม ประมุขของมนุษย์ คือ ราชา^{๑๔} สำนวนว่าเทวดา

^{๑๐} ที.ม.(ไทย) ๑๐/๒๘๒/๒๑๓.

^{๑๑} S.K. Biswas, Ibid., p. 26.

^{๑๒} วิ.มหา.(ไทย) ๑/๒๓๑/๑๖๔ ; ชนเผ่าในสังยุตตนิกาย เช่น เทวตา เทวปุตต พรหม สักกะ ยักษ์ นาค สุปันณณ์ ฯ

^{๑๓} ที.ม.(ไทย) ๑๐/๓๓๕/๒๖๒ ; เสนาบดียักษ์ มหาเสนาบดียักษ์ (ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๒๘๓/๒๓๑)

^{๑๔} ม.ม.(ไทย) ๑๓/๔๐๐/๔๙๙ ; มนุษย์กับนระ(นรชน)สถานะไม่ต่างกัน จึงมี มนุษยธรรม, สาธุนธรรม

และมนุษย์ จึงใช้คู่กัน เช่น เป็นเทวดาหรือมนุษย์ .. เป็นครูของเทวดาและมนุษย์.. เพื่อประโยชน์แก่เทวดาและมนุษย์ ฯลฯ มีคนถามพระพุทธเจ้าว่าเป็นชนเผ่าอะไร (เทวดา คนธรรพ์ ยักษ์ หรือ มนุษย์) ทรงตอบว่าพระองค์ไม่ใช่พวกนั้น พระองค์คือพุทธะ การคัดเลือกผู้เข้ามายังสังคมสงฆ์ ถ้ามหาชนผู้นั้นว่าเป็น (เผ่า) มนุษย์ใช้ไหม (มนุษย์โสสิ) เพื่อให้ยืนยันว่าเป็นเผ่ามนุษย์ เผ่าที่พัฒนาตนได้ นาคินิสัยต่างจากมนุษย์ โกรธและดุร้าย ไม่มีความพร้อมเท่ามนุษย์ นาคเป็นอเหตุกสัตว์ พระวินัยจึงไม่อนุญาตให้อุปสมบทชนเผ่านาค ที่เล่าว่า “วิหารทั้งหลายเต็มไปด้วยงู”^{๑๕} นั้นเป็นตำนานวิทยาฮินดู

อนึ่ง ภาษาเป็นภาพสะท้อนยุคสมัย พวกอารยัน (พรหม, เทวดา) และที่ไม่ใช่อารยัน (อสูร, ยักษ์, นาค, ครุฑ ฯลฯ) คำเรียกสืบกันมา ธรรมก็ดีพรหมก็ดี คำที่เป็นค่านิยมทางจริยะ ความหมายด้านบวก หมายถึง ดี เลิศ ประเสริฐ (ธมโม ทิ เสฏฐญฺเฐน พรหมมาติ วุจฺจติ) พรหมเป็นชื่อพระตถาคต^{๑๖} ท่านกล่าวว่า ในเบื้องต้นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าคือนระ เป็นมนุษย์ด้วยกรรม ต่อมาคือเทพสูงสุด เป็นยิ่งกว่าเทพด้วยอริยชาติ เรียกพระองค์ว่านรเทพ (นรเทวะ)^{๑๗} เทพชื่อนี้โยงไปดึกดำบรรพ์เมื่อยังไม่รู้ปรากฏการณ์ธรรมชาติ สำคัญว่าผู้วิเศษ (เทพ) บันดาล คำว่าสัตว์ (sattva) เดิมคือ true being เป็นไวพจน์ของพุทธิ ท่านจึงใช้โพธิสัตว์บ้าง มหาสัตว์บ้าง ปัจจุบันความหมายเปลี่ยนไป คำว่าภูต, สัมภเวสี, โอปปาติกะ ก็เช่นกัน

พระอินทร์เมื่อรบชนะคนท้องถื่นตั้งอารักขาไว้ ๔ ทิศ ตั้งหัวหน้าคนธรรพ์ชื่ออตรฐให้ดูแลด้านทิศตะวันออก หัวหน้ากุมภภัณฑ์ชื่อวิรุฬหกให้ดูแลด้านทิศใต้ หัวหน้านาคชื่อวิรูปกษให้ดูแลด้านทิศตะวันตก หัวหน้ายักษ์ชื่อกุมเวร หรือเวสสุวัณให้ดูแลด้านทิศเหนือ^{๑๘}

นาคในอินเดียเหนือปกครองกันเองในแถบที่มีความขัดแย้งก่อนพุทธกาล พญานาค (หัวหน้าชนเผ่านาคะ : King of Nagas ; Chief of Nagas) ชื่อมหาทัตทหะอาศัยในเทือกเขาหิมาลัย พญานาคชื่อวรุณาอาศัยทางใต้แม่น้ำยมุนาเมืองโกสัมพี พญานาคชื่อปณทระและพญานาคชื่อจัมเปยยะอาศัยในเขตแคว้นอังคะติดกับแคว้นมคธทางใต้แม่น้ำจัมปาพญานาคชื่อทุโยชนะอาศัยในแคว้นมคธ พญานาคชื่อมหาทัตทหะสมรสกับนางสมุททชาธิดาเจ้าเมืองกาสิ ก่อนหมดอำนาจผู้นำของกาสิได้เป็นพันธมิตรกับพวกนาคในแคว้นอังคะ^{๑๙} (ในรัฐทมิฬ มีเกาะนาค คือ นาคีทีปะ)

นาคในตำนานคืองูใหญ่ จำแลงร่างได้ เนรมิตวัตถุสิ่งของได้ ตัวเป็นคนศีรษะเป็นงู อาศัยบนพื้นดิน บนภูเขา ใต้แม่น้ำ ใกล้ทะเล มีที่อยู่เรียกว่านาคพิภพ หรือใต้บาดาล บรรยายว่าที่อยู่ของ

^{๑๕} วิ.ม.(ไทย) ๔/๑๑๑/๑๗๖.

^{๑๖} พุ.พ.อ. ๑๗ ; “พรหมมาติ โข ภิกขเว ตถาคตสเสตฺ อธิวจนฺ” ในพระสูตรคือ พรหมมณฺ (ม.ม. ๑๒/๒๕๑/๒๑๓)

^{๑๗} พุ.เถร.อ.(ไทย) ๒/๔๐/๗๒๒-๒๓.

^{๑๘} ที.ม.(ไทย) ๑๐/๓๓๖/๒๖๔, R. N. Mehta, Ibid., p. 324.

^{๑๙} R. N. Mehta, Ibid, p. 63.

พญานาคสังขปาละ ไม่มีกรวด ไม่มีฝุ่น โรอยทราย ดินอ่อนนุ่มสีเหมือนแสงอาทิตย์ยามใกล้รุ่ง (ดินสีอรุณ) ปลุกหญ้าสีปีกแมลงทับ มีสระโปกขรณี ดอกบัวหลากสี ป่ามะม่วง ปราสาท^{๒๐} ดวงตาของพญานาค จ้มเปยยะสีแดงเป็นประกาย ประดับตกแต่งสวยงาม ตัดผมโกนหนวด ซิลมลูบไล้ด้วยจूरณแก่นจันท์แดง อยู่ในแคว้นอังคะกับแคว้นมคธทางใต้แม่น้ำจัมปา^{๒๑} พวกนาคมีความรุ่งเรืองก้าวหน้ามั่งคั่งร่ำรวยอัญมณี มีเครื่องดนตรีขนาดใหญ่คือพิณวิปญจิกาและพิณมกรมุข ชุมชนพญานาคอยู่ในโกคนคร^{๒๒} วาสนานคร หิริญวดีนคร เป็นต้น

ก่อนพุทธกาล ชนเผ่านาคมี ๔ ตระกูลใหญ่ ได้แก่ วิรูปักษ์, เอรापณะ, ฉัพยาบุตร และ กัณฑาโคตมกะ^{๒๓} ความโกรธและดุร้ายเป็นนิสัยพญานาค พญานาควรรณสรเรศริญความอดทนไม่ตอบโต้ ไม่โกรธเคืองต่อผู้ที่น่าจะโกรธ^{๒๔} ความอดทนนี้เรียกว่าอวิชาสนขันติ เป็นข้อหนึ่งในโอวาทปาติโมกข์ พญานาคภุทิตคืออสรพิษ อยู่ใต้ทะเล บำเพ็ญสมณธรรม^{๒๕}

ชนเผ่านาคกับพระพุทธเจ้าในประวัติศาสตร์

พระพุทธเจ้าในประวัติศาสตร์ ในที่นี้หมายถึงพระโคตมพุทธเจ้า

ท่ามกลางบริบทสังคมไม้เบื่อไม้เมา การอนุรักษ์คำสอนจำเป็นต้องรับเอาลัทธิอื่นเข้ามาห่อหุ้ม ต้องใช้เครื่องมือคือภาษาที่เรียกว่ากวีภาษิต กรณีพญานาค เป็นทั้งงูและชนเผ่า สะท้อนว่าอำนาจ เป็นใหญ่ในโลก ผู้ชนะสงครามสร้างวัฒนธรรม เขียนวรรณกรรมแข่งข่มผู้แพ้

เมื่ออดีตดาบสเข้าเยี่ยมพระกুমารสิทธัตถะ หลายชนเผ่าเข้าเยี่ยมพร้อมกับชนเผ่านาค พญานาค มีความยินดีที่ผู้นำศากยะที่เป็นมฆโกลด้วยกันมีทายาทเข้าไปอวยพรโปรยดอกมณฑารพแสดงความเคารพ^{๒๖} การอวยพรเป็นจารีตที่พญานาคปฏิบัติกับพระพุทธเจ้าอื่นในอดีต^{๒๗} พญานาคหวังให้ทายาท ศากยะกอบกู้อิสรภาพให้แก่พวกเขา ต่อมาพระสิทธัตถะเมื่อบรรพชาทรงดำเนินไปแถบที่อยู่ของชนเผ่า ที่มีสายสัมพันธ์กับพญานาค ตั้งแต่แคว้นวัชชี(นาคตัจฉกะ นาคกัมพละ นาคอัสดร) แคว้นอังคะ

^{๒๐} ขุ.ชา.อ.(ไทย) ๗/๕๒๔/๔๕๓ ; แม่น้ำ ทะเล เป็นแหล่งเกิดความเจริญก้าวหน้ามาตั้งแต่โบราณ

^{๒๑} ขุ.ชา.อ.(ไทย) ๗/๕๐๖/๑๔๔.

^{๒๒} พระพุทธเจ้าตรัสมหาปเทศ ณ โกคนคร ใกล้กรุงปาวา (ที่. ม. (ไทย) ๑๐/๑๘๗/๑๓๔)

^{๒๓} วิ.จ. (ไทย) ๗/๒๕๑/๑๔, ขุ ชา อ (ไทย) ๓/๒๐๓/๑๗๔

^{๒๔} ขุ.ชา.อ.(ไทย) ๑๐/๕๔๓/๒๔๔ ; พญานาคสรรเสริญการไม่โกรธเหมือนพุทธศาสนา (นิโกโธเน พุทธศาสน)

^{๒๕} ขุ.ชา.อ.(ไทย) ๑๐/๕๔๓/๒๔ ; นาคบำเพ็ญสมณธรรม พิกัษผู้ประพุดติสมณธรรม

^{๒๖} เหตุการณ์นี้ในอรรถกถา ไม่มีหัวหน้าชนเผ่านาค

^{๒๗} E. W. Re. ed., *Sacred Books of the East*, (New Delhi : Asian Educational Services, 1978), p.

จนถึงแคว้นมคธ ที่มีราชคฤห์เป็นเมืองหลวง เป็นเมืองนาครที่ไม่ส่งเสริมการทำบาป มคธไม่ใช่ปาปภูมิ ปลายพุทธกาลเมื่อปริณิพพานทรงดำเนินไปยังถิ่นนาคคือกุสินารา กุสินาราในอดีตคือกุสาวดี ผู้สร้างเมือง เป็นโอรสของรามกับเจ้าหญิงเผ่านาคชื่อปทุมวดีหรือกมุทวดี (Kumudvati)^{๒๘} มีสายสัมพันธ์กับผู้นำ แคว้นโกศล ในตำนานพุทธประวัติ พญานาคกาฬะนอนเฝ้าถาดทองอยู่ภายใต้แม่น้ำเนรัญชรา ถาดลอย ทวนกระแสน้ำเข้าไปถึงที่อยู่นาคราช กระบถาดเครื่องบริโภคของพระพุทธเจ้า ๓ พระองค์ เสียงดังกรีกกริวางซ้อนถาดเหล่านั้น^{๒๙} “เมื่อวานมีพระพุทธเจ้าอุบัติหนึ่งองค์ วันนี้อุบัติอีกหนึ่งองค์” กล่าวสดุดี เสร็จแล้วดำเนินไปนาคพิภพนอนเอามือปิดหน้า^{๓๐} พญานาคเอรกปัดแต่งเพลงขับปริศนา เพื่อสืบทอด พระพุทธเจ้าอุบัติแล้วหรือไม่^{๓๑} คราวประทับ ณ ป่ามทวันเขตกรุงกบิลพัสดุ์ เฝ้าเทพและเผ่ายักษ์ เผ่านาค เผ่าอสูร มาประชุมเยี่ยมเยียนชมนมเยี่ยมเยียนพระพุทธเจ้าและหมู่ภิกษุ^{๓๒} คราวเกิดทุพภิกขภัย ชาวบ้านกินเนื้อองูและนำไปถวายภิกษุ พญานาคสุปัสสะเข้าไปกราบทูลว่านาคที่ไม่ศรัทธาไม่เลื่อมใส มีอยู่ พวกนั้นพึงเบียดเบียนภิกษุได้แม้ด้วยเหตุเพียงเล็กน้อย^{๓๓} เพราะฉะนั้น ภิกษุอย่าฉันทเนื้อองู เพราะจะถูกพวกนาคที่บูชางูและไม่มีศรัทธาทำร้ายได้ ก่อนพุทธปรินิพพาน ๑ ปี เจ้าชายวิฑูทกะบุกเข้า ย่ำยีศากยวงศ์ควบคุมเจ้ามทานามบังคับให้ร่วมเสวยอาหาร เจ้ามทานามทรงรังเกียจหาวิธีหลบหนีไป อยู่กับพวกนาค^{๓๔} เจ้ามทานามคุ้นเคยกับพวกนาค เพราะทรงมีธิดาชื่อว่าสาภักตติยาเกิดจากทาสีชื่อนาคมุนดาที่เป็นชนเผ่านาค ภายหลังการถวายพระเพลิงหัวหน้าชนเผ่านาคโกลิยะในรามคาม และหัวหน้าชนเผ่านาคในแคว้นกลิงคะขอแบ่งพระบรมสารีริกธาตุนำไปบรรจุในพระสถูป^{๓๕}

การแต่งตัว ประดับตกแต่งที่อยู่ โคนผมโคนหนวด สวมเกราะ ถือธนู โล่หนัง ขันร้อง ประสานเสียง ประโคม ฟ้อนรำ โปรงดอกไม้ เป็นกิริยาคนไม่ใช่กิริยาญ แล้วเหตุใดจึงว่านาคคือองู อย่างไรก็ตาม นาค (นาคะ) เป็นชื่อแพร่หลายในอินเดียเหนือ ใช้กับบุคคล สถานที่ ภาษา เช่น วงศ์สี่สูนาค ของพระเจ้า

^{๒๘} “..ที่พม่าเรียกว่านาค..พวกผู้ชายมีรูปร่างหน้าตาน่าเกลียด แต่พวกผู้หญิงซึ่งเป็นบุตรสาวมักจะไม่ใช่เหรื เหตุนี้จึงมีเรื่องว่าชาวอินเดียหรือชาวชาติอื่นที่เข้ามาอยู่ใหม่ มักได้ลูกสาวรากษสหรืออสูรหรือลูกสาวพญานาค เป็นภรรยา เรื่องกษัตริย์ได้อิถินาคเป็นภรรยา จึงมีทั่วไปในตำนานตอนต้นของชาติต่าง ๆ ในแหลมอินโดจีน และพวกที่สืบเชื้อชาติมาจากการผสมพันธุ์นี้ กล่าวตามตำนาน จึงมักได้เป็นใหญ่ปกครองประเทศนั้น ” (เสถียรโกเศศ, แหลมอินโดจีนสมัยโบราณ, หน้า ๑๘๒)

^{๒๙} ชุ.พุทธ.อ.(ไทย) หน้า ๑๔.

^{๓๐} ชุ.พุทธ.อ.(ไทย) หน้า ๑๔.

^{๓๑} ชุ.ธ.อ. ๒/๑๕๐/๑๗๕.

^{๓๒} ที.ม.(ไทย) ๑๐/๓๓๑/๒๕๙.

^{๓๓} วิ.ม.(ไทย) ๔/๒๘๑/๘๕.

^{๓๔} ชุ.ธ.อ. ๑/๓๕/๒๓๒.

^{๓๕} ที.ม.(ไทย) ๑๐/๒๔๐/๑๘๐ ; “นครกะ” นิคมศากยะ ซึ่งสัมพันธ์กับนาค (นคร, นาครา)

พิมพ์सार ชื่อเมืองนาคสหาระ (หัสตินาปุระ) นาคปุรี นาลันทา (Naka + Nanda) ตักสิลา (Naka+Takshaka) ชื่อบุคคล เช่น นาคเสน นาคารชุน ทิงนาคะ ชื่ออักษรคือนาครี(Naka+Lipi) (เทวนาครี) เป็นต้น

นาคกับอารยันในประวัติศาสตร์อินเดียเป็น Rival groups ในยุคปตัญลีความขัดแย้งเป็นไปเหมือนพฤติกรรมหนูกับแมว เหมือนงูกับฟังพอน ความขัดแย้งก่อนนั้นคือสงครามศาสนาครั้งแรก (First Crusade) เกิดในอินเดียเมื่อหลายพันปีมาแล้ว^{๓๖} เรื่องนี้เป็นปัญหากลางในของอินเดีย เป็นบริบทสังคมที่มีผลต่อการเขียนคัมภีร์ คัมภีร์อังกะเทพ (เทวดา) ทั้งสมมติเทพ อุปัตติเทพและวิสุทธิเทพ เทพหรือเทวดาได้แก่ปัญญาชน มีหลายระดับ “คำว่าเทวดามีอยู่ ชื่อที่สมมติในโลกด้วยคำศัพท์ที่สูง^{๓๗}” เทวดาไม่ได้มีอิทธิพลเพียงคนอินเดีย พระไตรปิฎกระบุปัญญาชนชั้นเทพ ชั้นพรหม ในเทวดาภายิต สักกสังยุต พรหมสังยุต เป็นต้น

ชนเผ่านาคกับพระพุทธเจ้าก่อนยุคประวัติศาสตร์

พระพุทธเจ้าก่อนยุคประวัติศาสตร์ ในที่นี้ ได้แก่ พระพุทธเจ้าอื่นก่อนพระโคตมพุทธเจ้า

พระนามของพระพุทธเจ้าอื่นก่อนยุคประวัติศาสตร์ปรากฏในพระไตรปิฎก ชนเผ่ายักษ์กับชนเผ่านาคที่พบเห็นพระพุทธเจ้าอื่น มี ขรทาลิกยักษ์ พญานาคอดุลละ พญานาคมหาจุติ พญานาคนรินทร์ เป็นต้น ซาดกเล่าว่า นกยงบุชาพระพุทธเจ้าอื่นในอดีต^{๓๘} สะท้อนว่ามีพระพุทธเจ้าอื่นมาก่อนพระโคตมพุทธเจ้า สมัยพุทธกาล พระสารีบุตรอัครสาวกผู้เป็นทหารฝ่ายธรรมและพระอานนท์ผู้เป็นอุปัฏฐาก เป็นพหูสูตเป็นผู้ใกล้ชิดระดับผู้บริหารสงฆ์ ประารภถึงพระพุทธเจ้าอื่นในอดีต พระสารีบุตรถามการบัญญัติสิกขาบทของพระพุทธเจ้าอื่น ๆ คือ พระวิปัสสี พระสิขี พระเวสสภู พระกกุสันธะ พระโกนาคมนะ พระกัสสปะ^{๓๙} พระอานนท์ถามการประทานพระโอวาท^{๔๐} พระอรรถกถาจารย์กล่าวว่ามีพระสฤปที่สร้างสมัยพระกัสสปพุทธเจ้า^{๔๑} สมัยพระเจ้าอโศกพบพระสฤปพระโกนาคมนะ^{๔๒} หลวงจินฟาเหียน (Fahien) บันทึกเล่าถึงพระพุทธเจ้าอื่นในอดีต^{๔๓}

^{๓๖} S.K. Biswas, Ibid., p. 161.

^{๓๗} ม.ม.(ไทย) ๑๓/๔๘๕/๖๑๓ ; (อุจเจณ สมมตฺ โข เอตฺ ภารทวาช โลกสมฺ, ยทิทํ อตฺถิ เทว)

^{๓๘} ขุ.ชา.อ.(ไทย) ๓/๑๕๙/๓๘.

^{๓๙} วิ.มหา.(ไทย) ๑/๑๘/๑๐.

^{๔๐} ขุ.ธ.อ.(ไทย) ๒/๑๕๑/๒๒๑.

^{๔๑} เช่น ขุ.ธ.อ.(ไทย) ๒/๑๕๖/๒๓๘.

^{๔๒} L.M. Joshi ให้อ่านบทความของ A.S. Geden's เรื่องโกนาคมนี้ ใน The Encyclopedia of Religion and Ethic, III, p. 644 (L.M. Joshi, *Discerning the Buddha*, New Delhi : Munshiram Manoharlal, 1983 p. 47)

^{๔๓} James Legge, *A Record of Buddhistic Kingdoms 2nd*, (New Delhi : Munshiram Manoharlal, 1991), p. 63

ไม่ว่ายุคประวัติศาสตร์หรือก่อนนั้น พระประวัติพระพุทธเจ้าผ่านขั้นตอนกระบวนการทางสังคม ทั้งภัยสงครามทั้งภัยพิบัติ เช่น พุทภิภิกขภัย นอกจากคัมภีร์แล้ว ยังต้องอาศัยความรู้ที่ผู้รู้ได้ศึกษา เป็นแนวทางไว้ พระสูตรที่เป็นแบบอย่างในการเล่าพุทธประวัติคือ มหาปทานสูตร^{๔๔} (สุดตันตราขสูตร) เล่าเรื่องพระพุทธเจ้า ๗ พระองค์ ในพุทธวงศ์^{๔๕} เล่าพระประวัติรวม ๒๔ พระองค์ พระวิปัสสีพุทธเจ้า ทรงเกิดก่อนพระโคตมพุทธเจ้านานนับพันปี ทรงชนมายูยีนาน ในยุคพระวิปัสสี นั้น ยกย่องการ ประพฤติธรรม การประพฤติสม่ำเสมอ การทำกุศลการทำบุญ การไม่เบียดเบียนและการอนุเคราะห์ ช่วยเหลือว่าเป็นวิถีชีวิตของสาธุชน พระพุทธเจ้าทรงเล่ามหาปทานสูตรด้วยพระองค์ คนรุ่นหลังมีมิติ แตกต่างกันไปบ้างก็ว่าพระพุทธเจ้าในอดีตเป็นแนวคิดในยุคหลัง บ้างก็ว่าพระพุทธเจ้าทั้ง ๗ มาจากเรื่อง ดาวันพเคราะห์ทั้ง ๗ บ้างก็ว่าพระพุทธเจ้าทั้ง ๗ มาจากเรื่องนักษัตริย์ทั้ง ๗ ของกรีกโบราณ

พระพุทธเจ้าอื่นสืบทอดจากอารยธรรมอินเดียเหนือก่อนยุคประวัติศาสตร์เคลื่อนย้ายมาทาง ตะวันตกและตะวันออก แหล่งอารยธรรมปัจจุบันตั้งอยู่ ณ เมืองละฮอร์ประเทศปากีสถาน เป็นชุมชน คนสันโดษผู้รักษาสัจจวาจา ผู้แสวงหาความดีคือฤๅษี หรือ โยคี (อิสโยติ พุทธาโย) ชุมชนย้ายมาทาง กบิลพัสดุ์ จัมปาและราชคฤห์ ชุมชนนี้ได้แก่พระพุทธศาสนา พระศากยมนุนี้เป็นศาสดาองค์สุดท้ายสุด (สกยมนุปริโยसानา) เป็นฤๅษีองค์ที่ ๗ ของฤๅษีอื่น ๆ (อิสินี อิสิสตโตโม) การกล่าววาทจาสัตย์ตรีศความจริง เป็นคำเรียกพระพุทธเจ้าผู้สอนให้ก้าวไปในสัจจะ(สัจจปรกโม) เป็นยุคสังฆธรรมก่อนยุคพุทธธรรม

พระพุทธเจ้าในพุทธวงศ์

“วงศ์” (วงศ์) แปลว่าชื่อไม้ไผ่ ชื่อนี้ใช้กับคนที่เกิดในตระกูลที่สืบกันมา พุทธวงศ์ ได้แก่ วงศ์พระพุทธเจ้า หมายถึง พระพุทธเจ้าที่มีสืบมา นอกจากพุทธวงศ์ มี พุทธตันติ พุทธประเพณี พุทธธรรมดา หมายถึง ระเบียบ แบบแผน ประเพณี เรื่องธรรมดาของพระพุทธเจ้า ได้แก่ จาริตประเพณี และคำสอนที่สืบทอด เช่น ความอดทนอดกลั้น ไม่เบียดเบียน รู้ประมาณการบริโภค อยู่ในที่สงัด ในพุทธวงศ์แบ่งช่วงเวลาที่พระพุทธเจ้าองค์หนึ่งสูญสิ้นจนมีพระพุทธเจ้าองค์ใหม่ ช่วงไม่มีพระพุทธเจ้า เรียกว่าพุทธันดร จนกระทั่งพระพุทธเจ้าองค์ใหม่อุบัติ แบ่งไว้ ๕ ระยะเวลา เรียกว่ากัป มี ๑. สารกัป ๒. มัณชกัป ๓. วรกัป ๔. สารมัณชกัป ๕. ภัทรกัป ช่วงที่ ๑.-๔. (สารกัป - สารมัณชกัป) พระพุทธเจ้า มี ๑๘ พระองค์ พระบิดาคือนันทรบและราชา ช่วงที่ ๕ (คือ ภัทรกัป, ภัทกัป, สุนทรกัป) กัปที่รุ่งเรือง กัปที่ก้าวหน้า พระพุทธเจ้ามี ๕ พระองค์ เป็นช่วงที่พราหมณ์ครองอำนาจ พระพุทธบิดาเป็นพราหมณ์ เว้นพระโคตมพุทธเจ้าบุคคลในประวัติศาสตร์ ยังมีหลักฐาน ได้แก่ พุทธสถานและบุคคลสำคัญร่วมสมัย พระพุทธบิดาไม่ใช่พราหมณ์แต่เป็นชนเผ่านักรบ

^{๔๔} ที.ม.(ไทย) ๑๐/๑๖-๙๔/๑๐-๕๖, ส. นิ. (ไทย) ๑๖/๔-๑๐/๑๐-๑๖.

^{๔๕} ขุ.พุทธ.(ไทย) ๓๓/๑- /๕๕๓-๗๒๖.

การกำหนดอายุมนุษย์เป็นตัวเลขว่ากี่ปี ประมาณอายุว่าเท่าไร อย่างนี้เรียกว่ายุค ยุคและกับรวมเข้าด้วยกันเป็นอายุกับ ช่วงที่ไม่มีพระพุทธเจ้าเป็นสัญญาคืออายุกับที่ว่าง หากมีพระพุทธเจ้าเป็นสัญญาคืออายุกับที่ไม่ว่าง พระพุทธเจ้าในอสุภกัมมี ๒๕ พระองค์^{๔๖} ได้แก่

๑. พระทีปังกร	๒. พระโกณฑัญญะ	๓. พระมังคละ
๔. พระสุมนะ	๕. พระเรวตะ	๖. พระโสภิตะ
๗. พระอินมทัสสี	๘. พระปทุมะ	๙. พระนารทะ
๑๐. พระปทุมุตตระ	๑๑. พระสุเมธะ	๑๒. พระสุชาตะ
๑๓. พระปิยทัสสี	๑๔. พระอัทธทัสสี	๑๕. พระธัมมทัสสี
๑๖. พระสิทธัตถะ	๑๗. พระติสสะ	๑๘. พระปุสสะ
๑๙. พระวปีสสี	๒๐. พระสิขี	๒๑. พระเวสสภู
๒๒. พระกกุสันธะ	๒๓. พระโกนาคมนะ	๒๔. พระกัสสปะ
๒๕. พระโคตมะ		

(พระพุทธเจ้าลำดับที่ ๑๙.- ๒๕. พระนามปรากฏในมหาปทานสูตร) บางพระองค์ชนมายุยืน บางพระองค์ชนมายุสั้น “ทั้ง ๒๘ องค์ เกิดในชมพูทวีป”^{๔๗}

มติของพระอรรถกถาจารย์ : หากพระพุทธเจ้าพระองค์ใดไม่มีที่มาเช่นเมืองประสูติ ไม่มีบิดามารดา ประชาชนจะสำคัญว่าพระองค์ไม่ใช่มนุษย์ ปาฏิหาริย์ของผู้ไม่ใช่มนุษย์จึงไม่แปลก เมื่อคิดอย่างนั้นจะไม่เชื่อ เมื่อไม่เชื่อก็จะไม่ได้รู้ตาม การอุบัติของพระพุทธเจ้าจะไม่มีประโยชน์ ศาสนาก็ไม่ใช่ นียยานิกะ ดังนั้น การเล่าพุทธประวัติต้องเล่าเป็นขั้นตอนเช่นแหล่งที่มาเกิด^{๔๘} ชื่อและตระกูลของพระพุทธเจ้าอื่น ทุกวันนี้บัณฑิตยสภาว่าอยู่ ชื่อและตระกูลจึงไม่ทрудโทรม (ไม่สูญหาย) แม้เวลาผ่านมานาน ชื่อและตระกูลไม่ปรากฏ แต่สภาวะทрудโทรมไม่มี^{๔๙} สัตบุรุษในกาลก่อนคือในภัทรกัปนี้มีพระกัสสปทสพล เป็นต้น หรือก่อนนั้นอีกคือพระเวสสภู เป็นต้น^{๕๐} พระโพธิสัตว์อื่น ๆ พิจารณาปัจจัยการจึงได้เป็นพระพุทธเจ้า องค์ต่อมามีตามทางที่องค์ก่อนทรงดำเนินไป เหมือนเมื่อฝนตกในปฐมกัปน้ำฝนก็ไหลป่าไปตามทางที่น้ำเคยไหลมาแล้ว^{๕๑}

^{๔๖} มติหนึ่งว่า “previous Buddhas” แต่งขึ้นแข่งติดังกรของศาสนาเซน แสดงระบบจักรพรรดิที่สืบมา มติหนึ่งว่าพุทธวงศ์แต่งภายหลังมหาปทานสูตร

^{๔๗} S. K. Biswas, Ibid., p. 34. นักเขียนพราหมณ์ (Brahmnical writers) ทำชาวพุทธสับสนเรื่องพระพุทธเจ้าอื่น ๆ พระพุทธเจ้าอื่นไม่ใช่อดีตชาติของพระโคตมพุทธเจ้า

^{๔๘} ชุ.พุทธ.อ.(ไทย) หน้า ๒๔๓.

^{๔๙} ส.ส.อ.(ไทย) ๑/๗๖/๑๕๖-๗.

^{๕๐} ชุ.ชา.อ.(ไทย) ๕/๔๒๔/๓๓๔.

^{๕๑} ส.นิ.อ.(ไทย) ๒/๕-๑๐.

พระพุทธเจ้าตรัสพุทธวงศ์ท่ามกลางหมู่พระญาติ^{๕๒} สวากส่วนใหญ่ตั้งความปรารถนาต่อ พระพักตร์พระพุทธเจ้าอื่น ความมักน้อย ความเพียรในอธิจิต การไม่เบียดเบียน สืบทอดมาจาก พระตัมหังกรพุทธเจ้า เป็นจารีตพระสงฆ์ในอริยวงศ์^{๕๓}

ตำนานพุทธประวัติเล่าว่า ก่อนมาเกิดในมนุษย์โลก ทรงเป็นโพธิสัตว์อยู่ในภพดุสิต ขณะประสูติ เหล่าเทพที่พราหมณ์เคารพเฝ้ารอคอยต้อนรับ การประสูติมิใช่เพื่อปราบยุคเข็ญอย่างผู้อวดสาร แต่มา เพื่อชนสัตว์โลก (โลกนิตถรรณตถาย) พระประวัติของพระโคตมพุทธเจ้าเล่าเหมือนในมหาปทานสูตร (มหาปทานเน อาคตนเยน) แม้เล่าวิธีพราหมณ์แต่แทรกคำสอนพุทธ เรื่องเล่าจากความจำ ซ้ำกันก็มี หายไปก็มี คำสอนที่ว่ามีแล้วกลับไม่มี ภาวะที่สิ่งทั้งปวงไม่ถาวร สืบมาจากอารยธรรมสินธุ (เขตปัญจาบ + ปากีสถาน)

วัฒนธรรมฮาร์ปปาในสินธุคือที่มาแห่งพระพุทธศาสนาดังที่นักภารตวิทยากล่าวไว้ :-

วัฒนธรรมฮาร์ปปาเป็นหลักฐานโยงุมิหลังพระพุทธศาสนาในยุคนี้^{๕๔} วิธีสมณะย้อนไปต้น อารยธรรมสินธุ^{๕๕} รูปปั้นโยคีมีเคราแต่งตัวเปิดไหล่ขวา พบที่โมहनโจดาโร ครองผ้าเฉวียงบ่าเหมือนวิธี ครองผ้าของพระโคตม^{๕๖} พระพุทธศาสนาเผยแผ่ขยายสืบทอดจากอารยธรรมสินธุ^{๕๗} ศาสนาพุทธและ ศาสนาไซนนั้น แน่นอน มิใช่ศาสนาฮินดูหรือแม้แต่เป็นศาสนาในสังกัด “เวทิกธรรม” ก็มิใช่ แม้กระนั้น ศาสนาทั้งสองนี้ก็อุบัติขึ้นในอินเดีย^{๕๘}

นาคและอารยัน สมณะและพราหมณ์

นาคและอารยันเกี่ยวข้องกับสมณะและพราหมณ์ ลาล มณี โชครี กล่าวความไม่ลงรอยนี้ว่า พราหมณ์แม้จะผนวกรับพระพุทธเจ้าเข้าเป็นอวตารของวิษณุ แต่ก็ไม่ยอมรับพระพุทธศาสนา^{๕๙}

พุทธสมณะ ปฏิเสธระบบทาส-ระบบวรรณะ

“สมณะ” (ศรามณ) ไม่มีระบบปกครองสมณะในอินเดีย สมณะสัมพันธ์กับจระกะคือผู้จาริก ผู้จรไปเหมือนปรีพาชก จระกะมีก่อนยุคพระเวท สมณะ (จระกะ, จรณะ) เป็นนักคิดอิสระ (free thinkers) สังกัดชุมชนที่ไม่มีวรรณะ (free citizens) สมณะเป็นผู้สร้างสังคมไม่ใช่ผลผลิตสังคม เมื่ออารยัน

^{๕๒} ชู.ธ.อ.(ไทย) ๒/๑๓๘/๑๕๔.

^{๕๓} อจ.ทุก.อ.(ไทย) ๒/๒๘/๔๒๒.

^{๕๔} C.H. S., *Buddhism*, (London : The Epworth Press,1952), p.56.

^{๕๕} A.K. Warder, *Indian Buddhism* 3th, (Varanasi : Motilal Banarasidass Publishers,1991), p. 39

^{๕๖} S.K. Biswas, *Ibid*, p. 131.

^{๕๗} E. Wilson Re. Ed. *Sacred Books of the East*, *Ibid.*, p. 293.

^{๕๘} กรุณา กุศลลาสัย แปล, *พบถิ่นอินเดีย* พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: เคล็ดไทย, ๒๕๓๗), หน้า ๑๒๓.

^{๕๙} L. M. Joshi, *Ibid.*, p. 311.

ครองอำนาจ สมณะถูกบังคับให้อยู่แบบคนไร้เกียรติ ถูกลดบทบาท สมณะจึงประท้วงชีพด้วยภิกษาจาร สมณะในพระสูตรมี ๔ ประเภท ได้แก่^{๖๐} (๑) ผู้ชนะกิเลสได้ด้วยมรรค ขณะตนเองได้แล้ว (๒) ผู้แสดงมรรคแก่ผู้อื่นแต่ไม่ปฏิบัติเอง (๓) ผู้มีชีวิตในมรรค ดำเนินชีวิตตามมรรค (๔) ผู้ประทุษร้ายมรรค เป็นสมณะเพียงรูปแบบ บทบาทหน้าที่ของสมณะได้รับการยอมรับสมัยพุทธกาล^{๖๑} สมณะของพระพุทธเจ้าประพาศีสมาเสมอในทางที่ไม่สม่ำเสมอ สมณะคือบรรพชิต สถานภาพเป็นครุฐานิยะ ไม่เกี่ยวเกาะตระกูลหรือหมู่คณะ สมณะสมัยก่อนประพาศิอุฏฐาจริยาวัตรเช่นพระรัฐपालเถระ^{๖๒} ที่ชื่อสมณะก็เพราะละความชั่ว กำจัดมลทินภายในตนได้

“พุทธะ” สัมพันธ์กับ “สัจจะ” พุทธะ(สัพพัญญูพุทธะ, ปัจเจกพุทธะ, จตุสัจจพุทธะ, สุตพุทธะ) ชื่อที่ใช้กับมนุษย์หมายถึงพระพุทธเจ้า สัจจะชื่อที่ใช้กับสภาวะ ในฐานะมนุษย์พระพุทธเจ้าเป็นมนุษย์ มีบางคนได้เป็นพุทธะ “คำว่าพุทธะนี้ไม่ใช่หมายถึงตัวบุคคล แต่เป็นคำแสดงภาวะอุดมคติของมนุษย์”^{๖๓} พระพุทธเจ้าทรงเป็นสัจจวาที เพราะทรงพูดความจริง^{๖๔} ทรงมีสัจนามว่าพุทธะ^{๖๕} พุทธพจน์ (ภาษา) นำไปยังสัจจะ ดังที่เปรียบว่าภาษาเหมือนนิ้วชี้ไปที่ดวงจันทร์ คำสัตย์เป็นวาจาไม่ตาย ธรรมนี้เป็นของเก่า^{๖๖} ในโลกนี้ ชื่อว่าสิ่งที่มั่นคงเหมือนสัจจะ ย่อมไม่มี^{๖๗} ในโลกนี้ ชื่อว่าที่พึงเสมอด้วยสัจจะ ย่อมไม่มี^{๖๘} แม้เพียงวาจาสัตย์ยังไม่มี แล้วจะมีธรรมะมาจากไหน^{๖๙} สัจจะเป็นรสดีเลิศกว่ารสทั้งหลาย^{๗๐}

เพราะคำสอนเป็นสัจจะ ตั้งอยู่บนความจริง จึงเป็นเหตุให้พุทธพจน์เป็นเรื่องน่ากลัวสำหรับคนที่สอนปฏิเสธความจริง ดังพุทธพจน์ “มนต์ของพราหมณ์ปกปิดจึงขลัง เปิดเผยไม่ขลัง ธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศ เปิดเผยจึงรุ่งเรือง ปิดบังไว้ไม่รุ่งเรือง”^{๗๑}

^{๖๐} ขุ.สุ.อ.(ไทย) ๑/๘๔/๑๖๔.

^{๖๑} S.K. Biswas, Ibid., p. 117.

^{๖๒} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๐๐/๓๕๗.

^{๖๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **จาริกบุญ-จาริกธรรม**, กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๙, หน้า ๓๓๔.

^{๖๔} อวิตถวจนโต สจจวาที (ขุ.สุ.อ. ๑/๕๙/๑๐๙).

^{๖๕} ขุ.สุ.อ.(ไทย) ๒/๑๑๓๙-๔๑/๕๓๑), อง.ติก.อ.(ไทย) ๓/๕๔/๒๖๐.

^{๖๖} ส.ส.(ไทย) ๑๕/๒๑๓/๓๑๐.

^{๖๗} ขุ.ชา.อ.(ไทย) ๕/๔๓๑/๓๑๖.

^{๖๘} ขุ.ชา.อ.(ไทย) ๑๐/๕๔๖/๒๒๒.

^{๖๙} ขุ.ชา.อ.(ไทย) ๕/๕๓๗/๔๒๑.

^{๗๐} ส.ส.(ไทย) ๑๕/๗๓/๘๐.

^{๗๑} อง.ติก.(ไทย) ๒๐/๑๓๒/๓๘๑.

พุทธะชื่อที่ใช้เป็นนามบัญญัติ เป็นชื่อโดดเด่น ที่รู้จักกันไป ใ้กับบุคคลและกับสภาวะ ตัวอย่าง ได้แก่ “ผู้เห็นธรรม ชื่อว่าเห็นเราตถาคต”^{๗๒} “ผู้ใดเห็นปฏิจกสมุบบาท ผู้นั้นเห็นธรรม”^{๗๓} “เมื่อไม่เห็นธรรมย่อมไม่เห็นเรา”^{๗๔} คำว่า ธรรม, เรา, ปฏิจกสมุบบาท เป็นภาวะเดียวกัน (ตรงกับกายที่เกิดจากมรรคผลและนิพพาน) พุทธะใ้กับจิตเกื้อกูลมีความกรุณา “ผู้พยาบาลเราตถาคตจงพยาบาลภิกษุใ้”^{๗๕} คำว่า เรา กับ ภิกษุใ้เป็นภาวะเดียวกันพระดำรัสเตือนศิษย์นิครนถ์ที่จะนับถือพระรัตนตรัยสะท้อนผู้เป็นพุทธะ “ใคร่ครวญก่อนจึงตัดสินใจ คนมีชื่อเสียงเช่นท่านต้องใคร่ครวญให้รอบคอบก่อน จึงเป็นการดี”^{๗๖} “พุทธะไม่ใช่เทวดา ยักษ์ มาร คนธรรพ์ หรือมนุษย์ ... เกิดโตในโลก ไม่แปดเปื้อนโลก เหมือนดอกบัวไม่แปดเปื้อนน้ำ”^{๗๗}

คำสอนให้คนเป็นสัมมาทิฐิ ใ้รู้จักคิด ไม่เปียดเบียน ไม่วิงวอน ซึ่งทวนกระแสวิคิดของชาวโลก แ่กับสิ่งใ้คู่ขัดแย้งสอน เป็นเหตุใ้คู่ขัดแย้งไม่ชอบเสียงว่าพุทธะ เสียงว่าพุทธะแห่งโสตประสาท คู่ขัดแย้ง ที่เชื่อปักใจว่าในโลกนี้ไม่มีใครรู้ความจริง สามัญชนยังไม่อาจรู้ความจริง เพราะความจริงถูกปิดด้วยกระแสโลก แต่พุทธะเผยความจริงใ้ถูกปิด คู่ขัดแย้งจึงว่าพุทธะชื่อใ้หาฟังใ้ยาก”^{๗๘} เมื่อหาฟังยาก ก็ไม่ต้องกล่าวถึงการเกิดพุทธะว่ายากเพียงใด ฉะนั้นอย่างกล่าวว่ามีพุทธะเกิดขึ้น”^{๗๙} คู่ขัดแย้งพอได้ยินเสียงว่าพุทธะ จึงทุนทรุายเหมือนถูกก้อนเหล็กฟาดศีรษะ เหมือนถูกหลาวแทงช่องหู ชาวอุณะเป็นพราหมณ์ทั้งหมู่บ้าน ไม่ประสงค์ใ้พระพุทเจ้าเข้าพัก กล่าวหาใ้พัก ๒-๓ วัน จะสอนเรื่องจริงแก่ชาวบ้าน หากเป็นเช่นนั้นพราหมณ์จะอยู่ไม่ได้”^{๘๐} อย่างไรก็ตาม มีใ้พราหมณ์สอนเรื่องเท็จทั้งหมดที่ใ้เป็นจริงก็มีที่นำหัวเราะก็มี (หลิตพยุตตก)

- พราหมณ์

พราหมณ์มีรุ่นเก่ารุ่นใหม่มีหลายระดับ นับถือพระพรหม ชาวโลกเคารพพระพรหม เหล่าสัตว์เคารพพระพรหม อานาจพระพรหมยิ่งใหญ่ ฐานะพระพรหมมั่นคง เทียงแท้ ยั่งยืน เป็นไปต่อเนื่อง คงใ้ไม่เคลื่อน ไม่เกิด ไม่แก่ ไม่ตาย ไม่จุติ ไม่อุบัติ”^{๘๑} ด้ด้วยความเชื่อใ้ว่าตนมาจากพระพรหม พราหมณ์จึง

^{๗๒} ส.นิ.(ไทย) ๑๗/๘๗/๙๖ “โย ธมมึ ปสสตี, โส มึ ปสสตี : One who sees me sees the truth”

^{๗๓} ม.ม.(ไทย) ๑๒/ ๓๐๖/๓๓๘.

^{๗๔} ขุ.อติ.(ไทย) ๒๕/๙๒/๔๖๕.

^{๗๕} วิ.ม.(ไทย) ๕/๓๖๕/๒๔๐.

^{๗๖} วิ.ม.(ไทย) ๕/๒๙๒/๑๑๓.

^{๗๗} อง.จตุกก.(ไทย) ๒๑/๓๖/๕๙.

^{๗๘} ม.ม.(ไทย) ๑๓/๓๙๘/๓๘๒.

^{๗๙} ขุ.ชา.อ.(ไทย) ๑/๑๑๙.

^{๘๐} ขุ.อ.อ.(แปล) ๖๔/๔๗๐ “พราหมณธมโม ปติภูจัน ลเภยย”

^{๘๑} ส.ส.อ.(ไทย) ๑/๑๗๕/๒๓๗.

สาธยายมนต์บูชาพระพรหม ธรรมของพราหมณ์เกิดจากความศรัทธา ความชอบใจ ฟังตามกันมา ตรีภคตามอาการ เข้ากันได้กับทฤษฎีที่พินิจไว้^{๘๒}

: พรหมโลกคือจุดหมาย

จุดหมายของพราหมณ์คือพรหมโลก^{๘๓} ที่เชื่อว่าอยู่เหนือโลกมนุษย์ ก้อนศิลาใหญ่ขนาดเรือนยอด ตกจากพรหมโลกวันหนึ่งคืนหนึ่งสิ้นระยะทาง ๘๔,๐๐๐ โยชน์ใช้เวลา ๔ เดือนจึงถึงพื้น พรหมโลกที่ต่ำกว่าทุกชั้นอยู่ไกลเช่นนี้^{๘๔} คำสอนพราหมณ์เกี่ยวกับภาวะทิพย์ ได้แก่ สมบัติ อายุ วรรณะ สุข ยศ และ อธิปไตย ที่รองรับผู้จากโลกนี้ไปคือเทวโลกและพรหมโลก การบูชาไฟและสมาบัติช่วยนำไปสู่พรหมโลก การบวงสรวงอ้อนวอนและพิธีกรรมช่วยให้ได้สิ่งที่ประสงค์ ยกย่องการฆ่าสัตว์ (อเนกสหัสส-ปาณวรร) ว่าเป็นเทวโองการ ชาวพุทธแย้งว่า การฆ่าสัตว์เพื่อหวังปลดเปลื้องให้พ้นผิดเป็นการผูกมัดคนพาลยิ่งกว่าจะช่วยให้พ้นไป อีกทั้งเพิ่มวิธีไม่บริสุทธิ์ด้วยวิธีไม่บริสุทธิ์ เพราะคนเราไม่สามารถลบล้างความชั่วด้วยวิธีเพิ่มความชั่ว จะลบล้างได้ก็ด้วยวิธีบริสุทธิ์เท่านั้น พราหมณ์พร่ำสอนให้คนอื่นฆ่าบุตรภรรยาเพื่อไปเทวโลก แต่กลับไม่ฆ่าบุตรภรรยาของตน^{๘๕} ลัทธิพราหมณ์แบ่งคนไว้ ๒ จำพวก พวกที่ครองเรือนทำบุญให้ทานบูชาโยนิ ใช้แรงงาน เช่น ขุดดิน สร้างกำแพง สิ้นชีวิตจะกลับมาเกิดอีก วิธีนี้เป็นปีตอุทยาน (Pitryana) อีกพวกหนึ่ง ที่บ้านเรือนทรัพย์สมบัติเข้าป่าบำเพ็ญตบะสิ้นชีพไม่มาเกิดในโลกมนุษย์ ไปเกิดในพรหมโลก วิธีนี้เป็นเทวยาน (Devayana)^{๘๖} หนทางพาไปยังพรหมโลกคือการอยู่ป่าบูชาไฟ ปฏิบัติจนได้สมบัติ (๘ ประการ)

^{๘๒} ม.ม.(ไทย) ๑๓/๔๒๘/๕๓๘.

^{๘๓} “พราหมณ์นามิ หิ พรหมโลก นิภูฐา” จุดหมายของดาบสคืออภัสสรโลก ของปริพาชกคือสุภกนิทโลก ของอาชีวกคืออสนัญญิภพ (ม.ม.อ.๒/๑๔๑/๓๒๙) “ในกระแสความรู้สึกนึกคิดของชาวพุทธ จะมีจินตนาการแบบพราหมณ์ปนอยู่ ซึ่งบางเรื่องก็ดี บางเรื่องก็ไม่มีประโยชน์” เขมานันทะ, จากดึกแต่ผู้เฒ่า, กรุงเทพมหานคร : บริษัทสถาปนิก จำกัด, ๒๕๕๑ หน้า ๖๙, Pro.Laxmi Nasrasu มองว่า คติพราหมณ์คือ caste and ceremonialism พุทธคือ Love and Piety

^{๘๔} ส.ส.อ.(ไทย) ๑/๗๔/๓๑๒.

^{๘๕} ขุ.ชา.(ไทย) ๒๘/๕๔๔/๓๔๔ ; พราหมณ์อยากกินเนื้อจึงให้ฆ่าสัตว์มากๆ “พ่อเอ๋ย เจ้าช่างไม่รู้อะไรเสียเลย ถ้าจักไม่มีอะไรอย่างอื่นขึ้น พวกเราก็จักได้กินปลาและเนื้อมากมาย” ขุ.ชา.อ.(ไทย) ๕/๔๑๘/๒๗๖.

^{๘๖} V.P.Varma, *Early Buddhism and Its Origin*, (New Delhi : Munshiram Manoharlal, 1973), p.259 ; คัมภีร์อ้างผู้มาจากพรหมโลก, ไปสู่พรหมโลก, เข้าถึงพรหมโลก, เป็นสหทัยกับพรหม เพราะว่าสอนตามพราหมณ์ “พรหม” เป็นเพียงคำโฆษณาในโลก (ม.ม.(ไทย) ๑๓/๓๑๗/๓๘๓) พระพุทธศาสนามีสุคติ กับ ทุกคติ

ทิพย์สมบัติ

ภาวะอันเป็นทิพย์สัมพันธ์กับเทวดามีอายุยืน เทวดามีหลายระดับชั้น อายุยืนต่างกัน คำเรียกอายุเทวดาคือกัป หมายถึงช่วงอายุเทวดา ต่างกันตามชั้นสมบัติ ได้แก่^{๘๗} (๑) เทวดาชั้นจาตุมหาราช นับอายุแบบมนุษย์ อายุ ๙ ล้านปี (๒) ชั้นดาวดึงส์ อายุ ๓ โภกวิ ๖ ล้านปี (๓) ชั้นยามา อายุ ๑๔ โภกวิ ๔ ล้านปี (๔) ชั้นดุสิต อายุ ๕๗ โภกวิ ๖ ล้านปี (๕) ชั้นนิมมา อายุ ๒๓๐ โภกวิ ๔ ล้านปี (๖) ชั้นปรนิมมิตวสวสตี อายุ ๙๒๑ โภกวิ ๖ ล้านปี

พระพุทธเจ้าก่อนประวัติศาสตร์กับอายุทิพย์

พระพุทธเจ้าองค์อื่นก่อนประวัติศาสตร์ทรงมีขณมายุเหมือนอายุเทวดา การมีอายุยืนหรือการอวยพรให้มีอายุยืนเป็นค่านิยมมาแต่ดึกดำบรรพ์^{๘๘} พราหมณ์แนะนำวิธีเพื่อให้มีอายุยืน ชาวพุทธแม้ยอมรับแต่ปฏิเสธอายุทิพย์ในเทวโลก ที่แม้อายุยืนแต่ก็ไม่สามารถสร้างบารมีเพื่อจะเป็นพระพุทธเจ้า พระวิปัสสีโพธิสัตว์ทรงอยู่ในภพดุสิต ๖๐ ล้านล้านปีกับอีก ๕๗ ปี (เล่าแบบพราหมณ์) พระโคตมโพธิสัตว์บังเกิดในเทวโลกที่มีอายุยืนแต่ไม่สามารถบำเพ็ญบารมีในเทวโลกทรงลี้มพระเนตรกระทำอิมุตตกิริยา คือกลั่นใจตายเพื่อบังเกิดในมนุษย์โลก พระอินทร์จึงแนะนำให้มาบังเกิดสร้างบารมีในโลกมนุษย์ เพราะวาทะโลกไม่สามารถสร้างบารมีได้

ในภัทรกัป พระพุทธบิดาของพระกกุสันธะ พระโกนาคมนะ พระกัสสปะ เป็นพราหมณ์ในภัทรกัปที่พราหมณ์ครองอำนาจสร้างค่านิยมเชิดชูพระพรหม ใช้สันสกฤตที่เอื้อต่อจินตนาการพรรณนาทิพย์สมบัติ เล่าภพภูมิที่มุ่งน่าพึงพอใจที่น่ากลัว ได้แก่ สวรรค์และนรก บรรยายอรรถภาพของมนุษย์ด้วยตัวเลขที่ซ้ำใหญ่โต เช่น อรรถภาพพระพรหม ๑๒ โยชน์ พระอินทร์ ๓ คาจุต (อายุ ๓ โภกวิ ๖ ล้านปี) จันทเทพบุตร สุริยเทพบุตร ราหู ปลาอานนท์ ครุฑ ไทมโหฬารทั้งสิ้น พระพุทธเจ้าได้รับการเชิดชูให้เป็นเทพเจ้า (move to divinity) เล่าประวัติชวนให้ติดตามด้วยการอวตารแบบพราหมณ์ผ่านวรรณกรรมสันสกฤตและบาลี เหตุที่พระพุทธเจ้าองค์ก่อนยุคประวัติศาสตร์มีขณมายุยืนหมื่นปีจึงไม่แปลกอะไร เล่าอย่างพราหมณ์ แต่ว่าแทรกสัจธรรมลงในพุทธประวัติ แก่นคำสอนที่ไม่เหมือนลัทธิอื่นใด ผู้มีอุปนิสัยจะรู้จะเข้าใจ ใครปฏิบัติจะได้รับผล จะได้เป็นทายาทโดยไม่ต้องวิงวอน เพราะไม่มีอำนาจวิเศษจากภายนอกมาช่วย

ขณมายุของพระพุทธเจ้าองค์ก่อนยุคประวัติศาสตร์เล่าอย่างที่พราหมณ์เล่าบรรยายเทวดา

ในภัทรกัป พระกกุสันธะทรงมีขณมายุ ๔ หมื่นปี พระโกนาคมนะทรงมีขณมายุ ๓ หมื่นปี พระกัสสปะทรงมีขณมายุ ๒ หมื่นปี พระโคตมพุทธเจ้าผู้เกิดในประวัติศาสตร์ มีข้อมูลหลักฐาน ทรงมีขณมายุตามประวัติศาสตร์ ไม่ใช่หมื่นปีเหมือนกับพระพุทธเจ้าองค์ก่อน ๆ

^{๘๗} อภิ.วิ.(ไทย) ๓๕/๑๐๒๑/๖๖๙.

^{๘๘} ขุ.ชา.อ.(ไทย) ๓/๑๕๕/๑๘.

จำนวนตัวเลขนับหมื่น นับแสน นับล้าน นับโกฏิ หรือมากมายนับไม่ถ้วน มีผลต่อศรัทธา จึงพบจำนวนมนุษย์ อมนุษย์ ผู้แวดล้อม หนทางไกลแสนไกล เล่าบรรยายด้วยตัวเลขจำนวนมาก ก็เพื่อสร้างแรงจูงใจ สร้างศรัทธา ผู้แต่งไม่ได้แต่งเพื่อให้ใครไปพิสูจน์แต่แต่งให้เกิดความศรัทธา

สรุป

วรรณกรรมเป็นแหล่งสะสมวัฒนธรรมทั้งสะท้อนวัฒนธรรม มีเป้าหมายตามเจตนาของผู้แต่ง ในวรรณกรรมของชาวพุทธสัญลักษณ์เช่นพระพุทธรูป พระพุทธรูป ธรรมจักร ถูกสร้างเป็นปรัมปราคดี เป็นเครื่องหมายที่นำไปสู่สิ่งเหนือขึ้นไป กรณีพระพุทธรูป(ปาง)นาคปรก ไม่มีใครเห็นเมื่อพญานาคแผ่พังพาน เล่าตามโศลกพระไตรปิฎก หากไม่มีคำอธิบายยังเป็นปริศนาคงความศักดิ์สิทธิ์ ที่อธิบายได้มาจากข้อมูล ไม่ใช่ทำเพื่อลดความศักดิ์สิทธิ์ สมมุติว่าถ้าไม่นำเรื่องศาสนาเข้ามาปน เรื่องนี้คงสูญไปนานแล้ว ภาพจำสืบมาทุกวันนี้เพราะเรื่องศาสนา ถ้าไม่มีภาพให้จดจำ การสอบสวนค้นคว้าจะลำบากมากกว่านี้ นอกจากกาฬนาคราชไม่มีใครเคยเห็นพระพุทธรูปเจ้า มุจลินท์นาคราชและกาฬนาคราช คือ ภูเขา^{๘๙} เคลื่อนไหวตามคำผู้เล่าเรื่อง สัญลักษณ์นาคปรก ภูเขาพิทักษ์ปกป้องพระพุทธรูปเจ้า เรื่องนี้เต็มไปด้วยความหมาย ผู้รับรู้ตีความต้องอยู่ในวัฒนธรรมที่เป็นแหล่งกำเนิด มีรหัสอะไรหรือไม่ ไม่ใช่ปัญหา การกราบไหว้บูชาสัญลักษณ์ก็ไม่มีปัญหาอะไร ถ้าจะมีก็อยู่ที่ผู้กราบไหว้ ไม่ใช่ที่สัญลักษณ์

พระพุทธศาสนาพอสิ้นพระเจ้าอโศก วัฒนาอารามถูกเผา เป็นช่วงที่นักประวัติศาสตร์อินเดีย มองว่ามหายานเข้ามาปกป้องเรือที่กำลังอัปปางให้ผ่านมรสุม ที่ไม่ใช่คนอินเดียเช่น ฮอบกินมองว่า ยุคนั้น คือ critical period นาคามูระมองว่า คือ a crucial era คุณะรัตเน วนะโปเกมองว่า คือ crisis in the reign จากคำถามที่ว่า “บรรดาพราหมณ์ผู้ได้ไตรเพท มีสักคนหนึ่งใหม่ที่เคยเห็นพรหมพองจะอ้างเป็นพยานได้” สะท้อนเหตุที่พระพุทธศาสนาไม่สามารถตั้งมั่นในแดนพุทธภูมิ เรื่องนี้ไม่พ้นจากที่เรียกว่า Ethnocentrism ในปัจจุบันบุคคลสำคัญเช่น อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ และ เบอร์ทรันด์ รัสเซลล์ ยอมรับพระพุทธศาสนาที่มีคำสอนไม่ขัดแย้งโลกยุคใหม่ ความจริงใครจะชื่นชมหรือไม่ สิ่งที่พระพุทธเจ้าสอนคงเป็นอยู่เช่นนั้น แต่หากมีผู้ที่สังคมยอมรับเอ่ยถึงจะยิ่งตื่นเต้น ทั้ง ๆ ที่ไม่เคย (มีใคร) เห็นพระพุทธรูปว่าหน้าตาเป็นอย่างไร แต่เมื่อคนมีชื่อเสียงยืนยันก็ยินดี เรื่องนี้ในสังคมไทยอาจเป็นจุดขายไปก็เป็นได้ ในยุคที่ข้อมูลท่วมท้นบดบังจนกลายเป็นอุปสรรค ลำพังพระพุทธรูปองค์เดียวมีคำสอนให้ศึกษามากแล้ว หากมีพระพุทธรูปอื่น คงสับสน แต่ไม่ว่าจะมีกี่องค์ ทุกองค์ทรงสอนไตรลักษณ์ เรื่องที่อยู่บนฐานชีวิตที่ต้องรู้เข้าใจ ไม่มีอะไรเกิดขึ้นโดยไม่อาศัยสิ่งอื่น ทรงแจกแจงคำสอนชี้ทางช่วยให้ชาวพุทธมีหลักคิด ถ้าไม่มีหลักคงไม่รู้เริ่มตรงไหนนอกจากเดาสุ่มกันไป สภาพแวดล้อมทุกวันนี้ทำให้ต้อง

^{๘๙} “สงกรานต์ปีนี้นาคให้น้ำก็ตัว” ตอกย้ำว่า นาคคือภูเขา

ศึกษาตีความ แล้วจะพบคำสอนที่ไม่เคยมีใครสอนและสอนไม่เหมือนลัทธิใด คนที่มีอุปนิสัย มีสำนึก รู้จักปรับตัว รู้จักเลือกสิ่งมีประโยชน์จะได้รับผลคำสอนนั้น

บรรณานุกรม

กรุณา กุศลาสัย แปล. **พบถิ่นอินเดีย** พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: บริษัทเคล็ดไทย จำกัด, ๒๕๓๗.
 พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). **จาริกบุญ-จาริกธรรม**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๙.
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬา, ๒๕๓๙.

_____ . **อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬา, ๒๕๕๓.

ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**, กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๔๖.

Bhattachari, Sukumari. **Buddhist Hybrid Sanskrit Literature**. Calcutta : The Asiatic Society, 1992.

Biswas, S.K. **Buddhism the religion of Mohenjodaro & Harappa Cities**. Calcutta : Sikha Biswas, 1999.

Campbell, Joseph. **Myth and Symbols in Indian Art and Civilization**. Varanasi : Motilal Banarasidass, 1990.

Mehta, R. N. **Pre-Buddhistic India**, Delhi : Anmol Publications, 1985.

Varma, V. P. **Early Buddhism and Its Origin**. New Delhi : Munshiram Manoharlal, 1973.

Wilson Ed., **Sacred Books of the East**. New Delhi : Asian Educational Services, 1978.